

Ганна П. Жалдак¹, Єлизавета С. Халеська²
**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розкрито стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано динаміку основних зовнішньоекономічних показників після початку воєнних дій, зокрема, ураховано такі складні політичних та економічних умови як: велика кількість загиблих, поранених, зруйновані тисячі житла та інфраструктури, гуманітарна катастрофа. Проаналізовано обсяги експорту та імпорту в довоєнний час та в період військових дій. Досліджено зміни в законодавстві зовнішньоекономічної діяльності України. Розглядаючи експорт та імпорт, відзначено їх досить великий відсоток спаду. Через блокування портів та пошкоджені автомагістралі найбільший відсоток експорту постраждав саме в сфері аграрії. Зазначено, що скорочення імпорту передусім відбулося в наслідок знищення та ліквідації автомагістралі, логістичних ланцюгів та зменшення обсягів попиту через велику кількість міграції людей на Західну Україну та закордон.

Відповідно до змін в чинному законодавстві на період воєнних дій щодо імпорту діє «критичний імпорт», іншими словами, тільки деякі товари можна купувати і тим самим відсилати іноземну валюту закордон.

Визначено три найбільш сприятливі та пріоритетні напрямки розвитку України післявоєнних дій із включеними особливостями та сильних сторін. Серед пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності післявоєнного стану відзначено: активне використання концепції ніаршорингу, подальший розвиток агропромислового комплексу нашої країни, а також інституційно-інфраструктурні зміни.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, воєнний стан, пріоритетні напрями, «критичний імпорт».

Рис. 7. Літ. 21.

DOI: 10.32752/1993-6788-2022-1-250-6-17

Anna P. Zhaldak, Elizaveta S. Khaleska

STATE AND PROSPECTS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The article reveals the state and prospects of foreign economic activity. The dynamics of the main foreign economic indicators after the start of hostilities is analyzed, in particular, such complex political and economic conditions are taken into account as: large number of dead, wounded, destroyed thousands of housing and infrastructure, humanitarian catastrophe. The volumes of exports and imports in the pre-war period and in the period of hostilities are analyzed. Changes in the legislation of foreign economic activity of Ukraine are investigated. Considering exports and imports, they have a fairly high percentage of decline. Due to the blocking of ports and damaged highways, the largest percentage of exports suffered in the field of agriculture. It is noted that the reduction in imports was primarily due to the destruction and elimination of highways, logistics chains and reduced demand due to the large number of migrations of people to Western Ukraine and abroad. According to the changes in the current legislation, "critical imports" apply to imports during the period of hostilities, in other words, only some goods can be bought and thus foreign currency can be sent abroad.

The three most favorable and priority directions of Ukraine's post-war actions have been identified, including features and strengths. Among the priority areas for the development of foreign economic activity in the postwar period were noted: active use of the concept of niarshoring,

¹ National Technical University of Ukraine, Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky. Kyiv. Ukraine

² National Technical University of Ukraine, Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky. Kyiv. Ukraine

further development of the agro-industrial complex of our country, as well as institutional and infrastructural changes.

Peer-reviewed, approved and placed: 02.04.2022.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність будь-якої країни є важливою складовою розвитку як окремих підприємств так і економік загалом. Проте, такий важкопрогнозований чинник, як військова агресія з боку РФ суттєво вплинув на стан експортно-імпортних операцій підприємств України, зумовив руйнування багатьох об'єктів інфраструктури, спричинив небезпечні умови для роботи підприємств на окупованих територіях через постійні обстріли. Також заблоковано усі порти та виходи до морів, а залізничний та автомобільний транспорт працює нестабільно, оскільки безліч логістичних ланцюгів було порушено та пошкоджено. У таких умовах особливо потребують уваги питання розгляду динаміки експорту та імпорту та визначення пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності післявоєнного стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями розвитку зовнішньоекономічної діяльності країн та підприємств займалось багато вчених, зокрема: Банчук-Петросова О. В. [1], Коляда О.В[2], Котко О.К. [3], Павлишин С.В., Чопко Н.С. [4], Дерманська Л.В[5]. Банчук-Петросова О.В. досліджувала питання особливостей державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності; Коляда О.В. запропонувала пріоритетні галузі для розвитку зовнішньої торгівлі; Котко О.К. здійснював аналіз сучасних тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності України; Павлишин С.В. та Чопко Н.С. розглядали вплив валютної політики держави на зовнішньоекономічну діяльність; Дерманська Л.В проаналізувала зовнішньоекономічну діяльність України, а саме фінансові наслідки. Враховуючи важливість всього наукового доробку вчених, які займалися питаннями розвитку зовнішньоекономічної діяльності, в нових умовах, що склалися залишається актуальною тема стосовно визначення поточного стану зовнішньоекономічної діяльності та визначення пріоритетних напрямів для її подальшого розвитку.

Мета дослідження. Провести аналіз зовнішньоекономічної діяльності України, охарактеризувати зміни в експорті та імпорті під час війни, запропонувати пріоритетні напрямки розвитку післявоєнного стану, що допоможуть стабілізувати економіку та покращити зовнішні зв'язки.

Основні результати дослідження. Згідно статистики, експорт з початку війни зменшився на 2,6 млрд. дол. США, тобто відбулося падіння в два рази (рис. 1). Зокрема, істотно скоротився експорт металу: плоский прокат знижився майже в 10 разів з 437 тисяч тонн у лютому до 47 тисяч тонн у березні. За деякими позиціями металургії, експорт не здійснювався взагалі. Це відбулося внаслідок фізичних руйнувань металургійних об'єктів та зупинкою багатьох виробництв. Водночас інші експортні позиції мали довоєнний рівень, а деякі навіть зросли. Найбільшою статтею експорту в березні стала залізна руда – 3,1 млн тонн за березень (3,7 млн тонн у лютому) на 439 млн доларів. Зараз основними статтями експорту є руди, кукурудза, феросплави та олія [6].

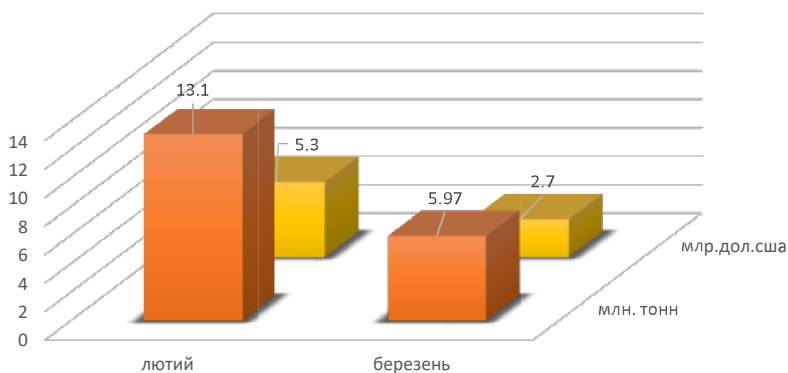


Рис. 1. Порівняльна характеристика зміни експорту України в довоєнний період(лютий) та в часи воєнного стану (березень), побудовано відповідно до [7]

Також варто відмітити, що відбулися зміни в законодавстві ЗЕД. На час воєнного стану в Україні Уряд заборонив експорт наступних товарів:

- вівса;
- проса;
- гречки;
- цукру;
- солі;
- жита;
- великої рогатої худоби;
- м'яса та субпродуктів із великої рогатої худоби [8].

Це було зроблено для того, щоб держава змогла прогодувати своє населення навіть в період війни та мала достатньо продукції на полицях магазинів. Оскільки, як тільки почалося вторгнення Російської Федерації, багато супермаркетів закрилося та припинило свою роботу. Люди гостро відчували нестачу продуктів першої необхідності: хліба, води, масла, крупів. Населення мало емоційний та психологічний страх, тому всі прагнули якомога більше закупитись товарами, аби вберегти себе та своїх рідних. Наразі деякі території України є тимчасово окупованими, тому аналітики прогнозують скорочення обсягів посівної аграрії на 20%. Україна зазвичай засіває зернові й зернобобові, кукурудзу, ячмінь, жито, соняшник. Однак, за попередніми оцінками, аграрний сектор цього року зменшиться за такими видами продукції:

- ячменю на 32%;
- кукурудзи на 31%;
- соняшника на 28%.

Однак, є і позитивна тенденція. Уряд прагне збільшити площі посівної сої. Така зміна структури пов'язана зі складнощами по експорту. Виробники намагаються посіяти сою, бо її врожайність менша, а ціна на одиницю висока. І таким чином, аграрний сектор зможе перекрыти деякі зменшення інших видів товарів за рахунок продажів вітчизняної сої [9].

В квітні 2022 року було експортовано 1,263 млн тонн зернових та олійних культур, а також продуктів їх переробки. Було використано такі логістичні шляхи: автомобільний транспорт – близько 316, 767 тис. тонн, залізничний – 831,552 тис. тонн. та морський – 114,885 тис. тонн [10]. Із готових продуктів найбільшу частку квітневого експорту України склала соняшникова олія, соєвої олія та ріпакова (рис. 2).

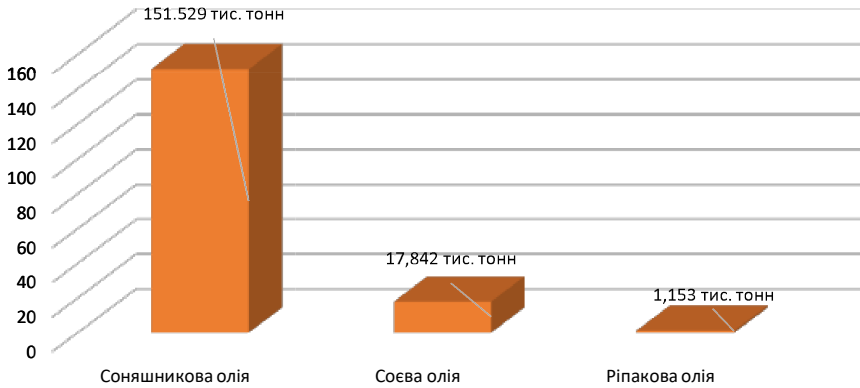


Рис. 2. Експорт України готових товарів в квітні 2022 року в період воєнних дій, побудовано відповідно до [10]

В даний момент ситуація залишається досить складною. Як повідомляють ЗМІ, Росія заблокувала усі морські порти та торгові шляхи, за допомогою яких відбувався світовий експорт українського зерна. Тому зараз мільйони тонн зерна залишаються заблокованими в портах України до яких немає доступу.

Далі перейдемо до імпорту України (рис. 3).

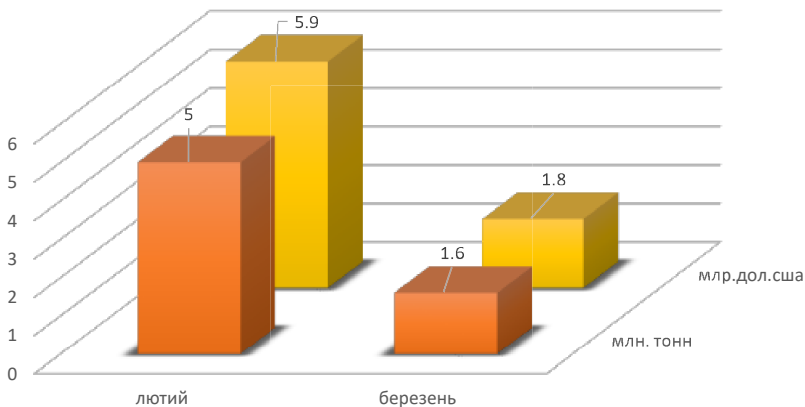


Рис. 3. Порівняльна характеристика зміни імпорту України в довоєнний період(лютий) та в часи воєнного стану (березень), побудовано відповідно до [7]

Згідно статистики, обсяги імпорту теж мають високий ступінь спаду. Так, в березні обсяг імпорту зменшився на 4,1 млрд. дол. США, тобто в 3,3 рази. На сьогодні найважливішими статтями імпорту до України є газ, нафта, нафтопродукти та вугілля.

Імпорт скоротився не лише через логістичні проблеми та скорочення попиту, а й через заборону на некритичні імпортні операції, запроваджену Національним банком, щоб уникнути девальвації гривні [5]. Також зміни відбулися в законодавстві ЗЕД щодо імпортних товарів. З'явилося таке поняття як «критичний імпорт», головна мета якого – обмежити вивезення за кордон валюти та зміцнити внутрішню економіку. Категорії продукції, що належать до цього класу:

- сектор енергетики;
- сектор для задоволення потреб Збройних Сил України;
- сектор для забезпечення життєдіяльності населення (окремі продовольчі та харчові товари, сировина для їхнього виробництва, ліки та медичне обладнання, паливо-мастильні матеріали тощо);
- для забезпечення функціонування виробничих підприємств (сировина або складники виробничого циклу товарів, що постачаються для внутрішнього ринку або на експорт) [6] .

Якщо компанія зацікавлена у розширенні товарів критичного імпорту за даними товарними позиціями, що підпадають під один або декілька наведених вище критеріїв, їй варто звернутися із відповідною заявою до Міністерства економіки України. Головне у такій заяві — це аргументація, чому внесення додаткового коду УКТ ЗЕД потрібне для економіки України в умовах воєнного часу і чому відповідні потреби неможливо задовольнити на внутрішньому ринку [7] .

Важливим аспектом дослідження ЗЕД в період війни є прогнозування сприятливих напрямів, що будуть стимулювати ріст усієї економіки післявоєнного стану та допоможуть відбудувати країну на багатьох рівнях — безпековому, економічному, інфраструктурному, соціальному. Пропонуються такі перспективні сектори діяльності ЗЕД у післявоєнний період: зміцнення становища на існуючих та вихід на нові ринки Європи; розвиток та лідерство на агропромисловому ринку світу; та інституційно-інфраструктурні зміни вітчизняної економіки.

1. Зміцнення становища на існуючих та вихід на нові ринки Європи. Ще до початку повномасштабної війни, статистичні дані підтверджують те, що найбільший відсоток як експорту так і імпорту України в 2021 році припадав на Європу: 49,7 % та 49,2 % відповідно (рис. 4 (а, б)).

Більше того, Україна подала заяву на членство в ЄС та, сподіваємось, що вже в найближчі роки приєднається до лідерів міжнародної арени. Тому ринок Європи матиме неабияке значення для поновлення економічної стабільності та дасть новий ривок в майбутнє. Україна прагне використати «План Маршалла 2.0» [16] щодо відбудови держави. Даний процес передбачає, що уряди-партнери видаватимуть своїм компаніям державні гарантії, що покрийуть ризик і надають можливість інвестувати в реалізацію значних промислових проектів в Україні.

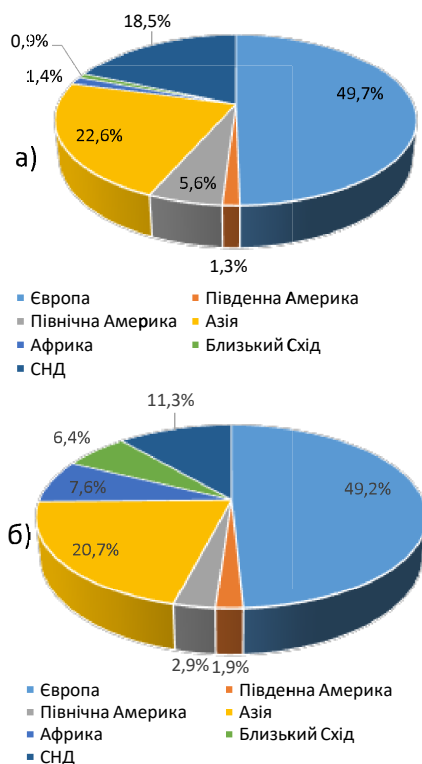


Рис. 4. Експорт(а) та імпорт(б) товарів України за регіонами, 2021 р, побудовано відповідно до [15]

Головна ідея плану Маршалла для України — відновлення та покращення експортного потенціалу країни. Це допоможе здійснювати європейську інтеграцію та підвищити свою конкурентоспроможність. Більше того, даний план дозволить Україні прискорити, удосконалити та модернізувати основні процеси технологічного характеру. Оскільки, як показує практика, Європа на десятиліття відставала від США у використанні технологій «високошвидкісної пропускної здатності», на яких базувався «золотий вік» післявоєнного економічного зростання, тому США вирішила не просто реконструювати промисловість Європи, а впровадила абсолютно нові, найбільш сучасні американські технології виробництва.

Тому Україна має всі шанси для того, щоб за допомогою «Плану Маршалла 2.0» модернізувати транспорту, комунікаційну, виробничу промисловість, видобувну промисловість та оновити енергетичну систему до більш екологічного напрямку. В першу чергу, це завдання як для українців так і для західних партнерів [16].

Перспективною також є концепція ніаршорингу — перетворення України на найближчу промислову зону для Європи. Головна ідея полягає в тому, щоб

здійснювати переміщення виробництва, досліджень, основних та допоміжних бізнес-процесів до країни, яка має великі обсяги сировини та кадрового резерву, оптимальне співвідношення ціни та якості, має доступне та зручне розташування до ринків збуту. На даний момент ніаршоринг зазвичай зосереджено в Мексиці, Коста-Риці та інших сусідніх країнах Центральної Америки.

2. Розвиток та лідерство на агропромисловому ринку світу. Як всім відомо, українські землі славляться високими ступенями родючості та великим обсягом врожайності через сприятливі кліматичні умови. Саме тому експорт української аграрії мав високий відсоток всієї світової торгівлі в 2021 році (рис. 5).

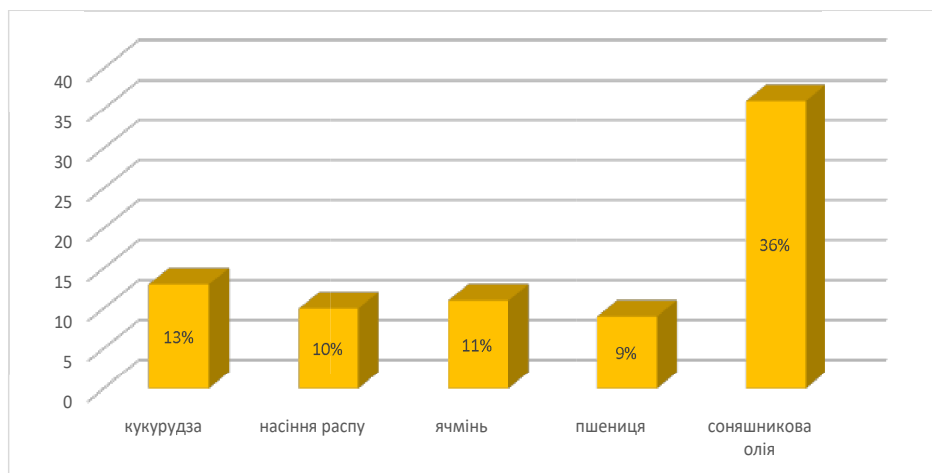


Рис. 5. Частка світової торгівлі продовольчих товарів з України в 2021 році, %, побудовано відповідно до [17]

Дана статистика свідчить про те, що найбільш затребуваним товаром на світовому ринку є експорт української соняшникової олії, що становить 36 % від експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів з України. Такий високий показник говорить про те, що Україні варто зосередити свою увагу на агропродовольчих товарах і максимально просувати їх на зовнішні ринки. Це допоможе збільшити інтеграційні зв'язки з іншими країнами та покращити економічне становище.

Більше того, варто зосередити увагу на експортуванні не лише сировини, але й на готових товарах. Як приклад, українські виробники можуть самостійно виготовляти спеціальні пляшки для продажу олії, випускати брендові етикетки, здійснювати пакування, маркування та транспортування вже готового товару. Такий механізм збільшить кількість робочих місць, забезпечить отримання високого прибутку, сприятиме зростанню доданої вартості, запустить економіку всієї країни. Але необхідно пам'ятати, що виробничий процес повинен мати екологічний характер та безвідходне виробництво.

Також, як показує статистика, в 2021 році багато країн отримували велику частку агропродовольчих імпорتنих товарів з України (рис. 6).

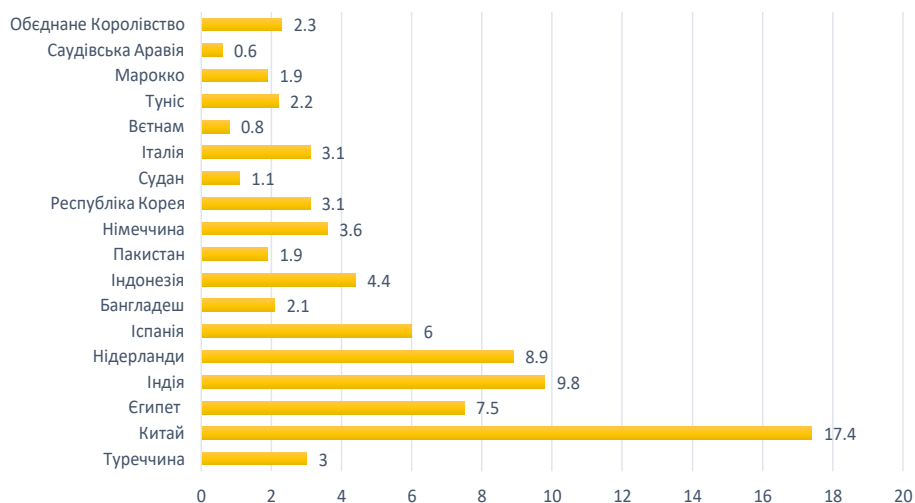


Рис. 6. Залежність країн світу від агропродовольчих товарів з України в 2021 році, %, побудовано відповідно до [17]

Тому внаслідок воєнних дій на території України, іноземні держави також страждають від нестачі необхідних товарів серед населення та різким підвищенням цін на продукцію харчування.

3. Інституційно-інфраструктурні зміни вітчизняної економіки. Україні слід провести глибокі інституційні та структурні зміни в технологіях виробництва металургійних комплексів, машинобудування, деревини та різних промислових товарів, що ведуть до посиленні її глобальної конкурентоспроможності та укріплення її позицій у світовій економіці. Внаслідок прискорення, відставання від країн ЄС скорочується, а заява на членство ЄС переходить зі статусу у дійсність. У рамках цього напряму Україна зможе активно використовувати можливості глобалізації для соціально-економічного розвитку та мінімізувати відповідні ризики.

Вважаємо, що саме промислова сфера має бути пріоритетною, оскільки Україна має високі показники експорту даного класу, а отже ця сфера має високий попит на зарубіжних ринках (рис. 7).

За результатами, друге місце в експорті належить продукції металургійного комплексу з показником 4603,5 млн дол. США, а на четвертому — машинобудування з показником - 1644,6 млн дол. США. Тому Україні варто зосередити свої потужності саме на цих категоріях виробництва, переорієнтувавши своє обладнання на інноваційних технологіях, збільшуючи продуктивність праці та удосконалюючи продукцію, розширюючи кількість даних підприємств.

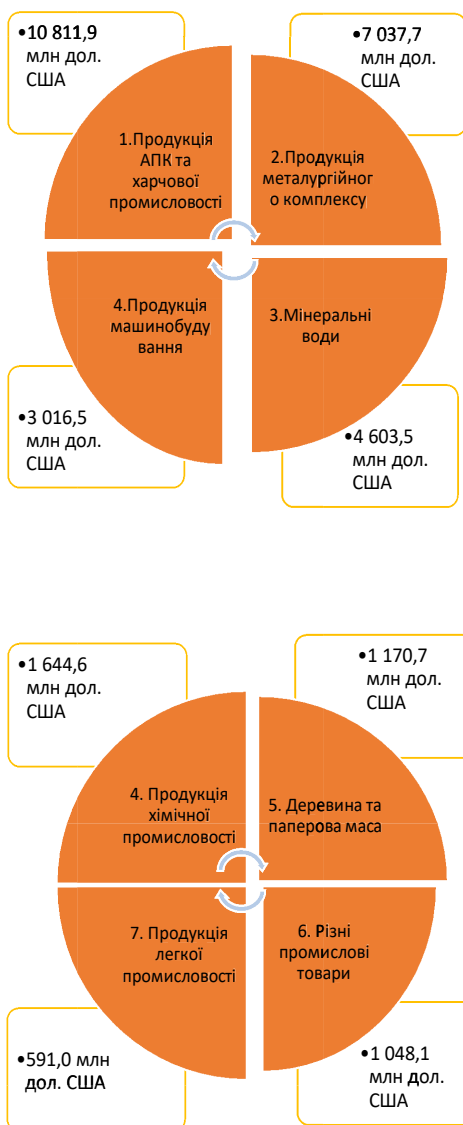


Рис. 7. Структура експорту товарів України у I півріччі 2021 року, побудовано відповідно до [18]

Але питання розвитку інновацій на даний момент досить складне та суперечливе, оскільки деякі міста зруйновано повністю, порушено велика кількість інфраструктурних об'єктів, виведено з ладу життєво важливі елементи. Так, з початку повномасштабного вторгнення пошкоджено та знищено 533 заклади освіти, 300 дитячих садочків, 196 медичних закладів, 129

заводів та підприємств. Загальну вартість відбудовуванням України після війни оцінюють в понад 200-500 мільярдів євро. Причому, говорячи про підприємницьку діяльність, близько 30% українських виробників повністю припинили свою роботу і тільки 45% частково продовжують працювати [19].

Внаслідок зменшення обсягів випуску вітчизняної продукції, утворився великий дефіцит в бюджеті. На даний момент Захід надає допомогу у вигляді фінансування і поповнення золотовалютних резервів, аби Україна уникнула дефолту. Це досить важливо, оскільки такий механізм допомагає зберегти макроекономічну стабільність.

Також варто відмітити, що Східна частина України має найбільш гарячу точку бойових дій. Донецьк, Маріуполь – міста, які були одними із центрами виробничої діяльності, зараз відчуваються надскладну гуманітарну катастрофу. Наразі зупинені маріупольські комбінати ім. Ілліча, «Азовсталь», а також «Запоріжсталь», частково «Арселор Міттал Кривий Ріг». У разі повної окупації даних територій очікується значне падіння обсягів виробництва металургійного комплексу [20].

Тому, говорити про інвестування та впровадження інновації досить складно. Першим ділом після закінчення війни, уряд планує відбудовувати житлові приміщення, займатися ремонтуванням системи газу, постачанням води, електроенергії. Усі кошти будуть максимально направлені на основні потреби суспільства. А гроші для розвитку інновацій скоріш за все можуть бути залучені з країн-лідерів, які погодилися прийняти безпосередню участь в відбудові деяких міст та просуванню інвестицій. Так, наприклад, Велика Британія висловила згоду підтримати Київ та Київську область, Швеція – Миколаїв та Миколаївську область, Греція – Одесу, Бальтійські держави готові поновити Житомирську область. Більше того, Іспанія та Італія теж готові протягнути руку допомоги. Міністри закордонних прав цих країн заявили про те, що хочуть та мають можливість сприяти відновлення українських міст та прагнуть, щоб Україна вступила в ЄС [21].

Висновок. У даний час наша держава має досить складні часи щодо розвитку економіки загалом та зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Ми спостерігаємо значні спади в економічних показниках та втрати своїх лідируючих позицій на зарубіжних ринках. Однак, Україна має великий потенціал до нарощування, удосконалення, покращення своїх галузей в роки післявоєнного стану. Більше того, найбільш пріоритетні напрямки допоможуть не тільки повернути зовнішньоекономічну діяльність довоєнного стану, але й укріплять позиції на нових ринках. Слід звернути увагу на: Європейський ринок, на аграрну та промислову сфер діяльності.

Маємо надію, що після закінчення воєнних дій на території України розпочнеться новий етап співпраці між урядами України, країн великої сімки та ЄС, спрямовані на скасування імпорتنих мит та квот, що надасть можливість вітчизняним виробникам активно експортувати свою продукцію на ринки, що охоплюють більше половини світової економіки.

Як свідчить досвід, Південної Кореї, доступ до ринків розвинутих держав, інтеграція у сучасні ланцюги виробництва та здійснення трансферу технологій можуть надати змогу успішно реанімувати економіку. Варто також

продовжувати політику подальшої переробки сировинної продукції, яка буде експортуватися. Це надасть змогу оптимізувати обсяги експорту: перейти від великого обсягу експорту в тонах до великого обсягу у валюті, оскільки перероблена продукція коштує у декілька разів більше ніж сировина.

Також все ж сподіваємось на швидке знання заборони критичного імпорту, оскільки бізнес також несе втрати та перебуває на межі виживання через неможливість закуповувати сировину та компоненти з-за кордону.

1. Банчук-Петросова О.В. Особливості державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності // *Механізми публічного управління*. 2021. С. 1-5.
2. Коляда О.В. Пріоритетні напрями розвитку зовнішньої торгівлі України // *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2019. С. 25-30.
3. Котко О.К. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України // *Академічний огляд*. 2021. № 1 (54). С. 87-96.
4. Павлишин С.В., Чопко Н.С. Вплив валютної політики держави на зовнішньоекономічну діяльність // *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці*. 2020. С. 371-373.
5. Дерманська Л.В. Зовнішньоекономічна діяльність України: фінансові наслідки // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. № 3. 2021. Том 32 (71). С. 8-12.
6. Офіційний сайт бізнес новин “Ukraine Business News”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ubn.news/uk/ukrayinskij-eksport-skorotiv-sya-vdvi/>
7. Офіційний сайт інформаційного агентства “Interfax” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/820607.html>
8. Державний сайт України: Міністерство аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/news/uryad-znyav-byurokratichni-pereponi-shchodo-ekportu-dozvolenih-grup-tovariv>
9. Офіційний сайт «Суспільне. Новини». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sus-pilne.media/222297-russia-invades-ukraine-live-updates-suspilne-20/>
10. Офіційний сайт «Укрінформ». Мультимедійна платформа іномовлення України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3474710-u-mininfrastrukturi-peredbacali-scenarij-obstrilu-uz-ta-rozrobili-plani-alternativnih-marsrutiv.html>
11. Державний сайт України: «ДІА» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/v-ukraini-rozsirili-perelik-kritcnogo-importu-na-cas-vijni-ta-zaprovadili-licenzuvannya-eksporu-pevnihi-tovari>
12. Офіційний сайт «Бізнес-цензор» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://biz.censor.net/resonance/3334083/scho_vidbuvayetsya_z_ekonomikoju_ukrayiny_pid_chas_viyiny
13. Державний сайт України: Кабінет міністрів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2022-%D0%BF#Text>
14. Офіційний сайт: «Економічна правда». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/22/684459/>
15. Офіційний сайт: “World Trade Organization”. Звітність. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/impactukraine422_e.pdf
16. Офіційний сайт: “Zaxid.net”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zaxid.net/plan_marshalla_dlya_ukrayini_yak_pratsyuvati_po_yasnennya_n1542705
17. Офіційний сайт “UNSTAD”. Звітність. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf
18. Державний сайт України: Міністерство економіки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/lkhal/Downloads/09%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F\(06-2021\).pdf](file:///C:/Users/lkhal/Downloads/09%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F(06-2021).pdf)
19. Офіційний сайт: «Економічна правда». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/30/684911/index.amp>
20. Офіційний сайт: «Економічна правда». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/index.amp>

21. Офіційний сайт: «Укрінформ». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3481537-v-op-nazvali-kraini-aki-gotovi-vzati-ucast-u-vidbudovi-ukraini.html>

1. Banchuk-Petrosova O.V. Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuvannia rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti // *Mekhanizmy publichnoho upravlinnia*. 2021. S. 1-5. [Ukrainian]
2. Koliada O.V. Priorytetni napriamy rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy // *Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*. 2019. S. 25-30. [Ukrainian]
3. Kotko O.K. Suchasni tendentsii rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy // *Akademichnyi ohliad*. 2021. № 1 (54). S. 87-96. [Ukrainian]
4. Pavlyshyn S.V., Chopko N.S. Vplyv valiutnoi polityky derzhavy na zovnishnoekonomichnu diialnist // *Upravlinnia ta administruvannia v umovakh protyidii hibrnydm zahrozam natsionalnii bezpet-si*. 2020. S. 371-373. [Ukrainian]
5. Dermanska L.V. Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy: fiskalni naslidky // *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Ekonomika i upravlinnia*. № 3. 2021. Tom 32 (71). S. 8-12. [Ukrainian]
6. Ofitsiyni sait biznes novyn “Ukraine Business News”. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://ubn.news/uk/ukrayinskij-eksport-skorotiv-sya-vdvi/> [Ukrainian]
7. Ofitsiyni sait informatsiinoho ahentstva “Interfax” [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/820607.html> [Ukrainian]
8. Derzhavnyi sait Ukrainy: Ministerstvo aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://minagro.gov.ua/news/uryad-znyav-byurokratichni-pereponi-shchodo-ekportu-dozvoleni-hrup-tovariv> [Ukrainian]
9. Ofitsiyni sait «Suspilne. Novyny». [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://suspilne.media/222297-russia-invades-ukraine-live-updates-suspilne-20/> [Ukrainian]
10. Ofitsiyni sait «Ukrinform». Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3474710-u-mininfrastrukturi-pered-bacali-scenarij-obstrilu-uz-ta-rozrobili-plani-alternativnih-marsrutiv.html> [Ukrainian]
11. Derzhavnyi sait Ukrainy: «DIIA» [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://business.diaa.gov.ua/cases/novini/v-ukraini-rozsirili-perelik-kriticnogo-importu-na-cas-vijni-ta-zaprovadili-licenzuvanna-eksportu-pevni-h-tovariv> [Ukrainian]
12. Ofitsiyni sait «Biznes-tsenzor» [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://biz.censor.net/resonance/3334083/scho_vidbuvayetsya_z_ekonomikoy_ukrayiny_pid_chas_viyiny [Ukrainian]
13. Derzhavnyi sait Ukrainy: Kabinet ministriv Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2022-%D0%BF#Text> [Ukrainian]
14. Ofitsiyni sait: «Ekonomichna pravda». [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/22/684459/> [Ukrainian]
15. Ofitsiyni sait: “World Trade Organization”. Zvitnist. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/impactukraine422_e.pdf [Ukrainian]
16. Ofitsiyni sait: “Zaxid.net”. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://zaxid.net/plan_marshalla_dlya_ukrayini_yak_pratsyuvatime_poyasnennya_n1542705 [Ukrainian]
17. Ofitsiyni sait “UNSTAD”. Zvitnist. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf [Ukrainian]
18. Derzhavnyi sait Ukrainy: Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: [file:///C:/Users/lkhal/Downloads/09%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F\(06-2021\).pdf](file:///C:/Users/lkhal/Downloads/09%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F(06-2021).pdf) [Ukrainian]
19. Ofitsiyni sait: «Ekonomichna pravda». [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/30/684911/index.amp> [Ukrainian]
20. Ofitsiyni sait: «Ekonomichna pravda». [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/index.amp> [Ukrainian]
21. Ofitsiyni sait: «Ukrinform». [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3481537-v-op-nazvali-kraini-aki-gotovi-vzati-ucast-u-vidbudovi-ukraini.html> [Ukrainian]